

УДК 378.147.091.33 – 027.22]:159.942

DOI:

Зоя Стукаленко, кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри музичного мистецтва і хореографії
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

ФУНКЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті проаналізовано психолого-педагогічний аспект феномену “толерантність”, “професійна толерантність”. Наголошено, що професійна толерантність виступає взірцем високого рівня розумового розвитку і моральної культури й повинна бути нормою соціального життя. Досліджуються різні підходи науковців до визначення функцій толерантності. Виокремлено функції професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва, як-от: гуманістична, освітня, мотиваційна, комунікативна, регулятивна, адаптивна, інформаційно-пізнавальна, виховна.

Ключові слова: толерантність; професійна толерантність; функції; вчитель музичного мистецтва.

Літ. 10.

Zoya Stukalenko, Ph.D. (Pedagogy),
Senior Lecturer of the Music Art and Choreography Department of the
Central Ukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University

FUNCTIONS OF PROFESSIONAL TOLERANCE OF A FUTURE MUSIC TEACHER

The article analyzes the psychological and pedagogical aspect of the phenomena “tolerance”, “professional tolerance”. It is emphasized that professional tolerance exemplifies the high level of mental development and moral culture and should be the norm of social life; to direct and improve the level of professional training of the future music teacher within the International educational paradigm. Different approaches of scientists to determination of functions of tolerance are investigated, such as: L. Masol, Yu. The functions of professional tolerance of the future teacher of music art, such as: humanistic, educational, motivational, communicative, regulatory, adaptive, informative-cognitive, educational, are distinguished. Therefore, the formation of a creative, self-critical, tolerant teacher can occur when a prospective teacher is placed in a higher education institution under conditions that are closer to his or her practical activity through active teaching methods that prepare him or her to collaborate with students. The definition of the concept of the word “function” as a phenomenon that depends on another phenomenon, as well as the work of someone, something and duty, the range of activity and specific activity of the organism are considered.

The article compares with mathematics, where a function is called a mapping, transformation, operator, dependent, which responds to another set of values, that is, a certain rule of transformation that maps a unique output value to each input value. The substantive equivalents of tolerance are investigated, where specific typological constructions of functions from the point of view of value installations are distinguished. The following is an example of the opinion of scientists, such as: K. Remarchuk, S. Bondareva, D. Kolesov on the following functions of tolerance: world-providing, regulating, psychological, educational, communicative, regulating, psychological, culturally-saving, creative. It is proved that these functions lead to the creative transformation of the surrounding reality and divergent thinking and creative assertion. Feliciological – allows you to gain happiness from communicating with others and allows you to evaluate yourself as an individual.

Keywords: tolerance; professional tolerance; functions; a teacher of music art.

Постановка проблеми. Новітній період реформування системи освіти визначається складними процесами модернізації, що потребують нового рівня розуміння теорії і практики управління освітніми системами. Одним із проявів модернізації, на нашу думку, є перехід до вищого рівня суспільного розвитку з орієнтацією на відповідальну, активну особистість учителя зі сформованим гуманістичним світоглядом, високим професіоналізмом і готовністю до суб’єкт-суб’єктного управління педагогічним процесом. Сучасний етап розвитку

професійної освіти пропонує цілісний розгляд особистісних і професійних якостей учителя, тож професійна толерантність має важливе значення у розв’язанні питань фахової підготовки вчителя музичного мистецтва. Беззаперечно, у цьому контексті актуальною є тема професійної толерантності, що, на нашу думку, є панівною у процесі фахової підготовки. Тож визначення функцій професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва є своєчасним та актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен толерантності розглянуто науковцями

різних галузей наук та обґрунтовано у працях видатних філософів: Вольтера, Г. Гегеля, І. Канта, Платона, Г. Сковороди. Фундаментальні дослідження різних аспектів толерантності здійснено відомими науковцями, з-поміж яких: Т. Алексєнко, О. Безпалько, В. Бочарова, Р. Валітова, Ю. Василькова, О. Зарівна, В. Сухомлинський.

Дослідники І. Бех, Л. Завірюха, В. Калашин, В. Шалін акцентують увагу на питаннях розкриття педагогічного контексту феномена толерантності. Проблеми формування толерантності студентів та учнів у закладах освіти розглядаються в дисертаційних дослідженнях Б. Гершунського, О. Карякіної, В. Козлова, Л. Колобової, Д. Колосова, І. Ключника, А. Погодіної, І. Пчелінцевої, Ю. Тодорцевої.

У галузі музично-педагогічної освіти окремі аспекти педагогічної толерантності розкрито Е. Абдулліним, Ю. Алієвим, О. Асмоловим, Л. Безбородовою, Д. Кабалецьким, О. Лобовою, Л. Майковською, Л. Масол, О. Ніколаєвою, О. Олексюк, М. Осенневою, В. Орловим, Г. Падалкою, О. Ростовським, О. Рудницькою, В. Черкасовим, Л. Школяр, О. Щолоковою.

Метою статті є висвітлення феномену професійної толерантності у візіях сучасних науковців та розкриття його впливу на відносини студентів у навчально-виховному процесі; завданням – виокремити функції зазначеного феномена.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою особистісного розвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва є особистість як педагогічна категорія, яка віддзеркалює розвиток учителя у сфері музичної освіти і сприяє оволодінню досвідом “бути особистістю”. Задля розвитку особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва необхідно враховувати якості, як-от: толерантність, комунікабельність і комунікативність, ініціативність, самостійність, культуру, співпрацю, співтворчість, моральність, індивідуалізацію характеру (тип мислення, власні погляди, особистісний досвід, риси характеру, темперамент тощо).

Аналіз ключових понять дослідження попередніх наукових розвідок фахової підготовки уможливило формулювання авторського визначення “професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва” як особистісної якості, професійної позиції, яка формується під час суб’єкт-суб’єктної взаємодії викладача і студента в процесі музично-творчої діяльності; здатності сприймати чужі думки, характер поведінки та інші особливості в процесі спілкування з творами музичного мистецтва [7, 59].

У межах цього підходу, що демонструє результати авторських досліджень, розглянемо погляди дослідників з позиції оцінки функцій феномена “толерантність”. Сучасна довідникова література пропонує різнобічні визначення поняття “функція”. Так, “Академічний тлумачний словник” дає чітке визначення цього поняття, як “явище, яке залежить від іншого явища, а також робота кого,- чого-небудь, обов’язок, коло діяльності та специфічна діяльність організму” [6]. У математиці функцією називають відображення, трансформація, оператор, залежник, що ставить у відповідь з іншої множини – області значень, тобто є певним правилом перетворення, яке зіставляє унікальне вихідне значення кожному вхідному значенню [6].

Досліджуючи змістовні еквіваленти толерантності, можна виділити особливі типологічні конструкції функцій з позиції ціннісних установок. У контексті нашого дослідження увагу привернула думка науковців, як К. Ремарчук, де функціями толерантності виокремлено: регулюючу, психологічну, виховну, комунікативну; С. Бондаревої та Д. Колесова – світозабезпечувана (спрямовує на мирне спілкування різних представників соціуму та є суспільним гарантом недоторканості й ненасильства до різних форм меншин, а також легалізує їх положення в рамках закону), регулююча (орієнтує стосунки на позитивній, доброзичливій ниві), психологічна (є основою для регулювання відносин), виховна (забезпечує передачу досвіду позитивної соціальної взаємодії), комунікативна (спрямовує на конструктивне спілкування), культурозберігаюча (спрямовує на збереження та розвиток культурного досвіду груп), креативна (спрямовує на творче перетворення навколишньої дійсності та дивергентного мислення та творчого самоствердження), феліціологічна (дає змогу отримати щастя від спілкування з іншими та дає змогу оцінити себе як індивіда) [2, 132]

З другої половини 90-х – початку 2000-х років утворився науковий напрямок, згідно з яким учені об’єднали та полімірно розвинули поняття про психолого-педагогічну толерантність. У цьому контексті наукова література пропонує розгляд методологічного спрямування сприйняття феномену “толерантність”, а саме: аспекти “гуманістичної педагогіки” (Ш. Амонашвілі, Я. Корчак, Б. Ліхачов, Т. Мазур, Е. Монозон, М. Монтессорі, Л. Проколієнко, В. Сухомлинський та ін.) “педагогіки співпраці” (О. Газман, П. Гальперін, В. Давидов, І. Іванов, Я. Коменський, А. Макаренко, С. Шацький); “педагогіки ненасильства” (А. Козлова, В. Сітаров та ін.); “педагогіки культури світу”

(М. Кабатченко, Е. Соколов, З. Шнекендорф та ін.).

Із погляду точки зору педагогіки “толерантність” трактується як “готовність прийняти іншими такими, якими вони є, взаємодіяти з ними на засадах згоди через розвиток їхньої особистості, відкритої до сприйняття інших культур, здатної поважати багатогранність людської думки, запобігати конфліктам або розв’язувати їх ненасильницькими засобами” [8].

Безцінний внесок у розробку проблеми толерантності зробив В. Сухомлинський, який гуманістичними ідеями сформував нову концепцію виховання та навчання особистості. У своїй праці “Як виховати справжню людину” уперше у вітчизняній педагогіці автор глибоко розкриває сутність таких понять, як гідність, людяність, тактовність, відповідальність, терпимість, патріотизм. Отже, підґрунтям поглядів В. Сухомлинського є гуманістичні ідеї толерантності, що сприяють формуванню загальнолюдських моральних цінностей. Гуманізм (лат. *humanitas* – “людяність”) – це філософська та етична позиція, що надає особливого значення цінності людини [3]. Гуманізм на перше місце висуває людину, гідність і честь якої залежить саме від неї, суспільства та реальних життєвих обставин. Тож гуманізація освіти передбачає створення змісту, форм і методів роботи навчально-виховного процесу, які забезпечують ефективний розвиток індивідуальності. В. Федорченко зазначає: “Важливим моментом гуманізації вищої освіти має стати не тільки розвиток особистості, яка здобуває освіту, а й розвиток того соціального середовища, в якому вже почала застосовувати знання зазначена особистість, або в якому вона ще тільки почне працювати після здобуття освіти” [9, 16].

У контексті зазначеної проблематики науковий інтерес представляє концепція Ю. Тодорцевої, яка вперше теоретично обґрунтувала сутність і специфіку толерантності як професійно значущої якості особистості вчителя сучасної національної школи. Науковець пропонує модель толерантних позитивних та негативних взаємостосунків, з-поміж яких позитивними виявленнями слугують між викладачем та студентом є співробітництво, діалог, пробачення та опіка в атмосфері довіри, ширості, психологічної комфортності. Негативними виявленнями в атмосфері недовіри, байдужості, стресу, дискомфорту, на думку дослідниці, є такі чинники: пригнічення, індиферентність, конфронтація, конфлікт. Як бачимо, оновлення змісту професійної підготовки майбутніх учителів теорією педагогіки толерантності, за Ю. Тодорцевою,

“передбачалося здійснювати за допомогою методів комунікації: співробітництва, діалогу, опіки й вибачення, що ґрунтуються на пошуку й утриманні способу розуміння іншої людини” [7, 66].

Е. Койкова процес формування толерантності молоді розглядає в контексті полікультурного освітнього простору, спираючись на кращий досвід виховання й культури міжнаціонального спілкування, використовуючи приклад батьків та відповідного виховання в сім’ї. “Толерантність слід розглядати як цілісний вияв особистості, – зазначає науковець, – стійкий особистісний стан, визначальний особливий тип взаємодії індивіда з іншими людьми, що характеризується наявністю усвідомості суб’єкта успішного, особистісно-значущого зразка терпимої поведінки і домінантною спрямованістю свідомості на її виконання” [4, 39].

Л. Масол процес формування толерантності розглядає в контексті розвитку загальної мистецької освіти та поліхудожнього виховання. Опанування цінностями світового музичного мистецтва у процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, засвоєння основних концептуальних положень художньо-естетичного виховання молоді уможливило формування професійної толерантності майбутніх фахівців, готовності до роботи в різних закладах мистецького спрямування [5].

Однією з домінантних умов створення толерантного навчального середовища, на думку Г. Падалки, є досягнення діалогових засад взаємодії учителя і учня в навчальному процесі. При цьому підґрунтям педагогічних пошуків у цьому напрямку стає об’єктивна можливість тлумачення художніх образів, демонстрація різних варіантів інтерпретаційного розв’язання виконавської проблеми. Тому важливим аспектом забезпечення навчального діалогу повинне бути емпатійне психологічне усвідомлення внутрішнього світу вихованця.

Науковець Е. Абдуллін з цього приводу пропонує зосереджуватися на виховному та дидактичному аспектах предмета наукового пошуку. “Сфера толерантності розповсюджується як на проблеми виховання тих чи тих якостей особистості учня, так і на проблеми навчання, опанування знаннями, уміннями, навичками” [1, 209]. Науковець обґрунтовує загальні виявлення педагогічної толерантності та визначає специфічні ознаки названого феномена, притаманні вчителю музики. До загальних Е. Абдуллін відносить любов до дитини, волю вчителя, віру в подальший розвиток особистості.

Натомість толерантність учителя музики дослідник розглядає у контексті різних видів музично-педагогічної діяльності. На думку вченого, його різновидності зумовлені “природою самого музичного мистецтва, специфікою прояву і розвитку музичних здібностей (музикальність, музичний слух, мислення, пам’яті тощо), а також видами музичної діяльності” [1, 209].

Ототожнюючи педагогічну толерантність з професійною толерантністю, урахувавши специфіку музичного мистецтва і музично-педагогічної діяльності, Е. Абдулін зосереджує увагу на толерантному ставленні вчителя до змісту музичної освіти школярів, а саме: на досвіді емоційно-ціннісного відношення до музики; знання музики і знання про музику; музичні уміння і навички; на досвіді музично-творчої діяльності школярів. Науковець В. Черкасов вважає, що толерантність є найвищим виявленням естетичної культури та забезпечує подальший духовний розвиток особистості. Толерантність науковець розуміє як “формування почуття поваги до світових і вітчизняних культурних цінностей, взаєморозуміння учасників художньо-творчого процесу, співчуття і співпереживання під час створення й інтерпретації художнього образу, характеристики інтонаційно-образної мови твору мистецтва” [10, 95].

Аналізуючи генезис та сутність феномена “толерантність” у науковій літературі, ми правомірно екстраполюємо в наше дослідження та виокремлюємо такі функції професійної толерантності: гуманістичну, комунікативну, мотиваційну, інформаційно-пізнавальну, регулятивну, адаптивну. Академічний словник української мови тлумачить, що функція – це “Призначення, роль чого-небудь... Явище, яке залежить від іншого явища з формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін” [6]. Це функції, що зумовлюють необхідність розвитку професійної толерантності сучасного фахівця, які надають можливість успішно взаємодіяти в суспільстві, вирішувати та передбачати конфлікти без насилля, сприяти збереженню миру на землі, розуміння феномену толерантності в межах основних атрибутів особистості – відповідальності, свободи і творчості.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, виокремлено наступні функції зазначеного феномена: гуманістичну, комунікативну, мотиваційну, інформаційно-пізнавальну, регулятивну, адаптивну. Тож формування педагога творчого, самокритичного, толерантного може відбуватися тоді, коли майбутній учитель під час навчання у ЗВО буде

поставлений в умови, наближені до його практичної діяльності за допомогою активних методів навчання, що готують його до співпраці з учнями. Перспективами подальших розвідок даного напрямку є поглиблене вивчення функцій професійної толерантності майбутнього музичного мистецтва в процесі фахової підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдуллин Э. Б., Николаева Е. В. Теория музыкального образования : учебник для студ. высш. пед. учеб. зав. Москва, 2004. 336 с.
2. Бондырева С. К., Колесов Д. М. Толерантность (введение в проблему). Воронеж, 2003. 240 с.
3. Гуманізм. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%83%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC> Назва з екрана.
4. Койкова Е. І. Виховання толерантності у молодших школярів на уроках музики в умовах полікультурного простору : дис. ...на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.07. Луганськ, 2008. 242 с.
5. Майковская Л. С. Феномен этнокультурной толерантности в музыкальном образовании : автореф. дисс. на соиск. уч. степ. д-ра пед. наук : спец. 13.00.08 “Теория и методика профессионального образования”. Москва, 2009. 48 с.
6. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика : моногр. Київ, 2006. 432 с.
7. Словник української мови в 11 томах. Том 10, 1979. С. 653.
8. Стукаленко З. М. Формування професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі фахової підготовки : дис. ...на здоб. ступ. канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград, 2016. 296 с.
9. Федорченко В. К. Гуманізація вищої освіти: імперативи та проблеми. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. праць/ Ін-тут педагогіки і психології, професійної освіти Академії педнаук України; Запоріж. обл. ін-т післядипломної освіти. Київ–Запоріжжя, 2002, вип. 25. С. 16–21.
10. Черкасов В. Ф. Вплив толерантності на формування естетичної культури молоді. Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград, 2012. Вип. 106. С. 121–128.

REFERENCES

1. Abdullin, E. B. (2004). *Teoriya muzykalnogo obrazovaniya : uchebnyk dlya stud. vyssh. ped. ucheb. zav.* [Theory of music education: a textbook [for students. higher ped textbook. manager]. Moscow, 336 p. [in Russian].
2. Bondyрева, S. K. (2003). *Tolerantnost (vvedeniye v problemu)* [Tolerance (introduction to the problem)]. Voronezh, 240 p. [in Russian].
3. Humanizm. Available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%83%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC>. The name from the screen. [in Ukrainian].
4. Koykova, E. I. (2008). *Vykhovannya tolerantnosti u*

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНИХ МЕХАНІЗМІВ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

molodshykh shkolyariv na urokakh muzyky v umovakh polikulturalnoho prostoru [Upbringing of tolerance among younger students in music lessons in the conditions of multicultural space]. *Candidate's thesis*. 242 p. Luhansk. [in Ukrainian].

5. Maykovskaya, L. S. (2009). Fenomen etnokulturnoyi tolerantnosti v muzykalnom obrazovanii [The phenomenon of ethnocultural tolerance in music education]. *Doctor's thesis*. Moscow. 48 p. [in Russian].

6. Masol, L. M. (2006). *Zahalna mystetska osvita: teoriya i praktyka* [General Art Education: Theory and Practice]. Kyiv, 432 p. [in Ukrainian].

7. *Slovyk ukrayinskoyi movy* (1979). [Dictionary of the Ukrainian language]. in 11 volumes. Volume 10. Kyiv, 163 p. [in Ukrainian].

8. Stukalenko, Z. M. (2016). Formuvannya profesynoyi tolerantnosti maybutnoho vchytelya muzychnoho mystetstva v protsesi fakhovoyi pidhotovky [Formation of professional tolerance of future teacher of music art in the process of professional training]. *Candidate's thesis*. Kirovohrad, 296 p. [in Ukrainian].

9. Fedorchenko, V. K. (2002). *Humanizatsiya vyshchoyi osvity: imperatyvy ta problemy* [Humanization of higher education: imperatives and problems]. Kyiv – Zaporizhzhya. Vol.25, pp.16–21. [in Ukrainian].

10. Cherkasov, V. F. (2012). *Vplyv tolerantnosti na formuvannya estetychnoyi kultury molodi* [Influence of tolerance on the formation of aesthetic youth culture]. Kirovohrad, Vol.106, pp.121–128. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 24.10.2019

УДК 378:364.48

DOI:

Юлія Грач, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Хмельницького національного університету

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНИХ МЕХАНІЗМІВ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлюються проблеми соціалізації студентської молоді у процесі здобуття вищої освіти. Наводиться порівняльний аналіз поняття соціалізації у різних наукових концепціях. Автор акцентує увагу на ролі та значенні соціально-виховних механізмів у процесі навчання в закладах вищої освіти. Подається до розгляду авторське визначення поняття “соціально-виховні механізми соціалізації у процесі здобуття вищої освіти”. Автор пропонує до розгляду визначення поняття “соціалізація студентської молоді”.

Ключові слова: соціалізація; студентська молодь; соціальна адаптація; соціально-виховний механізм.

Лім. 5.

Juliya Hrach, Ph.D.(Pedagogy), Associate Professor of the Social Work and Social Pedagogy Department Khmelnytskyi National University

THE PURPOSE OF SOCIO-EDUCATIONAL MECHANISMS IN THE PROCESS OF SOCIALIZING STUDENT YOUTH IN MODERN CONDITIONS TO OBTAIN HIGHER EDUCATION

The article highlights the problems of socialization of student youth in the process of higher education. The author analyzes the essence, features and mechanisms of the socialization process. The article provides a comparative analysis of the socialization concept in different scientific conception. The author defines the concept of socialization in sociology, psychology, pedagogy and social pedagogy. In the article the author analyzes the understanding of the essence of socialization and possible mechanisms of successful implementation of this process. The author submits for consideration the definition of the content, purpose and tasks of the socialization process in different scientific concepts. The article defines the process of socialization as that having a multilevel and multidimensional character. The author explores the sociological theories of socialization that interpret the development of society as a continuous dialectical process, carried out in the unity of three aspects: externalization; objectification; and internationalization. The author focuses on the role and importance of social and educational mechanisms in the educational process in higher education institutions. In the article the author reveals the mechanism of socialization through internalization and from the standpoint of adaptive development concept. The author considers the definition of social adaptation as a platform on which to build new social experience and a link between the human social essence and social reality. The author defines the concept “social and educational mechanisms of socialization in the process of higher education”. The author considers the institution of higher education as an open socio-cultural system. The author defines the connection of the higher education institution as a social institute with various socially significant institutions. In the article higher educational institutions are considered in cooperation with cultural and leisure